

Li Rantoele às Belès Letes

limero 13 (rawete al Rantoele 58 di l' esté 2011)

La littérature qui ne choque pas le conservatisme, c'est une littérature morte (Ahmed Zawi)

Cinema d' mājhone

Todi dvins les fives après k' les letes ont yeu stî evoyeyes, li Maricica si cfesse às bâsheles.

- Mins comint ass oizou fé ça, sans nos dmander cwè ?

Ele si metnut tertotes a bawer sor leye, minme s' ele câznut tot bas.

- Dji spere ki t' plan toûnrè a cou d' poyon ! Cwè çk' on frè, si l' police avore ? Vaici, à moens, ons a tchôd. Mins a l' ouxh, dai ?

Leu dvize est copêye d' on côp pàs pas da Serguey k' aspite e l' tchambe des bâsheles, avou deus mabelairs. Eyet Natalia padrî, k' ons ôt ses hôts talons. Et fé des rebolés ouys. Eraedjeye, k' elle est !

Serguey si dâre so Maricica et braire des sacwès e rûsse tot bouxhant sor leye. Les bâsheles s' ont saetchî ene miete e-n erî et frumjhî. Natalia côle li Serguey

- Nén vaici ! Emoennans l' ôte pâr !

Les deus omes apiçnut Maricica et shure Serguey viè l' colidor, avou Natalia todi padrî, ki shût come on ptit tchén. Li binde arive padvant ene viye poite di fier, k' i gn a ene plake dizo po dire ki c' est l' tchambe electrike. Ene ôte plake dit: « Risse di moirt ». Ene troejhinme mostere li crâne d' Adan e-n on rodje tryingue. Ene cwatrinme erprezinte ene djin ki s' fwait zingler pa l' aloumwere.

Maricica s' rimimbere d' awè sovint veyou Serguey ki moussive pa cist ouxh cial. Ele pinsève ki ç' aveut stî po rarindjî on plon ou l' ôte.

On côp k' il a yeu poussî l' ouxh, ele si rind conte ki c' est sire shonnance [*pure illusion*]. Gn a on deujhinme ouxh, padrî l' poite, et i moussèt e-n ene lådje bele

plaece, avou ene grande waitroûle. C' est tot çou k' i gn a d' pus grand avâr la.

On côp ki l' ouxh a stî rserè padrî zels, Serguey kimince a spoûsler Maricica, termetant k' les deus omes li tegnut di stok. I boerlêye des nétales di mannestés todi e rûsse, mins leye ni comprend kendal. Cwand il est fén nâjhi, Natalia ratoûne :

- Vos avoz scrît a nosse camaeråde, Monsieu Stoltz, k' on vs margougne vaici. Paret k' vos avoz co scrît k' vos estoz prijhniere.

Ele s' abaxhe viè l' viyaire [*visage*] da Maricica :

- Cwè çki vos avoz scrît d' ôte ?

Maricica est co tchoûlant. Ele a mâ pattavâ s' coir. Ele sint comint les froxheures si boschetèynut. Ele est disnortêye.

Poy ele waite li haeyime so l' djaive di Serguey, ki s' frote ses pougns. Ele djemixh :

- Rén d' ôte... Dji n' a rén scrît d' ôte.

Natalia ni s' djoke nén :

- A kî av co raconté vos mintes ? A cwantès djins ?

Maricica respond todroet :

- Nouk et nolu.

Natalia rpasse à rûsse po ratourner a Serguey.

- Mintresse !, creye-t i, po kî k' ele si prind po s' mete avou mi, dwô ? Tådje ene miete ki dji lyî pete felmint s' gueuye !

Natalia saeye di l' tini astok :

- Neni, Serguey ! Si vos l' sipotchîz, ele ni sârè pus responde a rén. Leyans l' vaici ene miete, po l' fé câzer.

Serguey scheut s' tiesse come po dire k' i ça n' l' ahâye nén. I toûne araedjeymint âtoû d' Maricica. Les deus mâlairs l' ont lâchî et asteure ele est coutcheye a tere.

D' on côp, Serguey lyi boute on waeraxhe côp d' solé e s' vinte. Ele si ctoide di mâ. Natalia lyi esplike :

- Si vos vloz rexhe foû d' vaici, i vos fâre nos dire li veur. Azâr ki vos avoz meyeu passer Noyé tote seule divins cisse tchambe cial ? Tuzez bén.

Natalia s' aprestêye a rexhe avou les deus scalots, cwand elle si rtôûne po co dire ene sacwè :

- Âd fwait, ni vs agrancixhoz nén d' vudî tote seule. L' ouxh est blindé et l' tchambe est disdramtêye. Vos ploz boerler tant k' ça vos fwait plaijhi : nouk ni vs sait ôre did foû.

Maricica les louke a stâre ku rexhnut et serer l' ouxh a clé padrî zels. Ele dimeure co sacwantès minutes a tere. Pu s' sawè rastamper, ployeye e deus. Et braire ses ouys foû, disbeleye et l' coir fên moudri.

Cwand ele si recrestêye, ele si rind conte ki les meurs sont covrous d' on mousmint noer e rulief, come po les studios d' eredjistraedje. Natalia n' a nén minti : n' a nol brut a sawè rexhe foû di cisse tchambe cial.

Pitchote a midjote, ele s' astampe et s' ashir so l' canapé metou padvant l' grande waitroûle. Ele rilouke âtoû d' leye. Gn a ene astalâcion d' cinema d' mâjhône. Gn a co des axhletes plinnes di dévédés.

Tot les spepiant, Maricica s' rind conte ki c' est tertos des fimes di pourcelreye.

A ç' moumint la, ses narenes sont cpiceyes pa ene pezante pufkene. Ele si saizixh tot rtuzant a l' istwere do « vampire di Hanove ». Et si on Fritz endè muchreut èn ôte ?

Neni : ele baxhe ses ouys et rwaitî tote disgostêye on batch plin d' mocoës d' papî pâr cafroyîs. Ele si rsaetche en erî et tchaire so ele pile di dévédés eredjistrés. Gn a des tites dissu, k' ont stî scrîts e rûsse, al mwin. Ele ricnoxhe li

scrijha d' Serguey. Poy ele si rind conte ki les tites, c' est des nos des bâsheles, ses soçones do ratind-tot.

Ele prend ene plake la k' i gn a l' no d' Alina k' est scrîtu dsu, et l' sititchî e l' lijheu d' dévédés, k' est âdzo del tévé.

So l' imâdje, ele ricnoxhe li decor : c' est ene tchambe do prumî plantchî. So l' waitroûle, c' est Alina k' on voet, dismousseye et agritchante, avou ene pratike do Blue Siren.

Dj' ô bén : les bâsheles ni savnut nén k' on les filmêye.

Maricica saetche li plake foû. Ele est disgostêye avou tot çou k' ele a veyou.

- Ké coshet ! Li mandaye s' a-st amonté ç' cinema cial po pleur waitî ses fimes di pourcea a si âjhe. Si va-t i filmer les crapâdes sins k' ele si dotexhe d' âk ! Gn a k' on mannet godi come lu po sepi mete so pîs on ratind-tot come ci-la. O ! Ki dj' el voe evi !

Des eures et des razeures â long, ele rote et caroter e l' tchambe. Ele saye di drovi l' ouxh, et s' dârer dsu, mais ça n' sieve a rén. Ele bouxh so l' ouxh avou ene tcheyire, disk' a spiyî l' tcheyire. Poy ele saye avou ene ôte. Ele bardouxhe totavâ l' tchambe come ene zinglêye, et braire ses lâmes foû.

Tot ç' ramdam la atchait on muroe k' esteut havté dilé l' ouxh. Cwand i toume al tere, i s' sipeye pâr. Maricica creye, tote ewaerêye. On côp k' ele s' a yeu disbaré, ele si rind conte ki l' muroe esteut la po muchî on ptit cofe k' esteut astoké e meur.

Li cofe n' est nén fameux. So ene pitite taprece, li scrijha so les botons 3, 5, 7 eyet B est dabôrd disfacé. On n' î voet câzu pus les chifes. Maricica tuze « Ça vout dire ki ces botons la sont les pus eployîs; adon, dj' avans l' sîcret, la k' ça pout dner ki saze combinâjhons. Ça vât les poennes di sayî. »

Ele si mete a bouter les limeros k' on fwait avou les cwate botons, disk' a tant ki l' cofe si drove.

« Vola l' wastate ! », sapinse leye.

E l' astok-cofe, ele trove des liârd, on pistolet, et ene ramexhnêye di papîs et d' paspôrts. Si cour atake a bardouxhî. Ele saetches les paspôrts foû et rtrouver l' sinne.

« Si dj' elzè prind tertos et k' dji n' mi sai schavner, dji m' frè touwer. Mins si dj' prin seulmint l' minne, motoit k' on n' voerè nèn l' adire. »

Ele mete si prôpe paspôrt e s' potche et ritçhokî les ôtes e l' astok-cofe, k' ele rissere comifât. I lyi shonne k' i lyi a falou des ans et des razans po fé ces djesses la.

Asteure, gn a si stoumak et ses boyeas ki tribolnut. Ele creve di fwin. Aprume, ele est sins rasta et ratinde k' on lyi vegne diner a magnî.

Après on timp, ele ni sait pus ratinde, ey ele si mete a fognî pattavâ. E-n on ridant, ele trove on saetchet d' grinnes di fleur do solo. « Serguey sipepeye ça tot loucant ses mâssîs fimes! », sapinse leye. Ele les magntêye, mins ça n' el ripaxhe nèn. Ele rifougne et s' tchaire so ene clé. « Et si ç' sereut...? » Sins î croere di trop, ele li stitche e l' sere di

l' ouxh et tourner. Nodidjo! C' est l' boune!

Maricica est tote efoufieye. « K' il est biesse! I m' ressure vaici, tot-z ouxhant muchyî li clé âdvins! Et mi, biesse avou, di n' nèn awè cmincî pa cweri après l' clé »

Ele poûsse doucetmint l' prumî ouxh, poy l' ouxh di fier. Sins ôre ni huze ni muze.

« Fât k' dji schipe radmint! », k' ele pinse.

So l' betchete des pîs, ele monte so l' schâlî ki moenne â plantchî d' flaxhe. Cwand elle est el grande sâle, ele est pâr sibarêye di vey ki totafwait est spotchî. Li loumire do djoû amousse âd triviè d' ene finiesse k' a stî spiyeye.

Pal trawêye finiesse, Maricica etind l' brut des otos so l' voye.

« Cwè ç' ki s' a passé vaici? », sondje-t ele co. Elle advene k' i gn a pus ene âme ki vike drola.

Ele mousse foû pa l' ouxh d' intrêye do bastumint et chamter â pus abeye viè l' voye sins waitî e-n erî...

Djôr Sfasie & Nicolas Staelens, foû di « Gabriyel eyet Gabriyel », roman nèn eplaidî

Djôr Sfasie et Colas Staelens ont-st aprins l' walon did rén (sins l' aveur mây oyou dins leu djonnesse). Brâmint avou les rfondeus. Il ont dins l' idêye di scrire on roman avou tos des persounaedjes d' asteure. Li sinne ciddé padzeu si passe e 2002.

Portraits di vîs Walons

Colin, li vî colebeu

Dj' esteu co gamén. I n' aveut nosse vijhén ki tneut des colons d' tape. On l' lomève li vî Colin. Dji n' a djamây sepou si vrai no.

Tot â matén, il esteut e s' colebire. I paret k' il î fheut ossu prôpe ki dvins ene mâjhône.

Dji n' î a mây polou intrer.

I djâzéve todi avou ses colons : « mi ptit fi, mi ptite feye ». Les colons avént tertos on no, mins dj' a rovyî tot çoula.

Mins dj' el voe co, li djoû d' tape, ki ndalève avou s' colon so li spale. Djamây divins ene tchaive [cage]. Li colon dressî

tot fir, li cô levé, sins bodji, come po dire : « c' est mi ki l' mwaisse a tchuzi ».

Colin lyi djâzéve tot rotant : fijhoz Bén atincion a vos, ni vs fijhoz nèn do mâ, edon, mi ptit fi.

Dji m' sovén li djoû ki s' colon a fwait l' prumî pris. Il esteut ashioû so l' ban divant l' colebire, li colon so s' mwin, lyi djhant « merci, merci! » Nèn tant po l' prumî pris, mins po l' firté k' il aveut po si « efant », dijheut i.

Tot djhant çoula, i tchoûléve, li vî Colin.

Les ans ont passé : on dit ki l' djoû ki Colin touma malåde, les colons estît so

(rawete al Rantoele 58, esté 2011)

l' toet del mâjhône, sins bodjî. Et cwand Colin rinda l' âme, les colons, d' ene volêye, ont monté à cir et n' ont djamây pus rivnou.

Vola li racontroûle d' on vî colebeu ki poirta tant d' amour a ses colons.

Ene istwere on pô coûte po raconter li veye dâ vî Colin.

Djôzef André

Noré l' tchesseu

Il aveut nivé. I djaléve a pire finde. Dj' esteu vnou dire bondjoû a m' vijhén, li vî Colin.

Dji n' aveu k' on pas a fé pask' il âreut falou esse fô po sôrti d' on tins parey. Li bijhe hoûléve e l' tchiminêye, a vs fé sogne. Li pot del plate-buze esteut tot rodje. Mâgré li clé a mitan serêye, on voeyeut des blawetes passer pa les creveures des coviekes.

E cofe di li stouve, deus grossès brikes refractaires, k' on ewalpêye po restchafer l' lét, cwand on va doirmi.

So l' plate-buze, on cocmwâr, plin di bolante aiwe, esteut ki tchantnéve. On pô pus lon, li caftire so on rond pavé refractaire, po tni l' cafè bén tchôd. Tot d' on côp, on etind ene sakî scheure ses pîs so l' pavêye. Pu l' ouxh si tape à lâdje. N a ene boerlêye di froed vint k' aroufele e l' plaeece.

C' esteut Noré k' aléve tchessî !

I rtchôca l' ouxh à pus abeye. So s' tiesse, on passe-montagne ki lyi rmontéve à minton. Dissu : ene calote fôreye di pea d' moton, avou deus

paplotes ki rtoumént so les orayes, on grand paltot d' cur, botné disk' à dzeu, li col rilevé, a s' cingue, ene cartoxhire avou des cartoxhes às baletes po l' gros djibî.

Des gros solés ferés a clâs, on pantalon di vroûl às coisses. Ladsu, des hôtès guetes di cur. On l' âreut pris po on Vikigne.

A ene sipale, si fizik di tchesse às deus côps. On grand coutea e s' wåde pindeut so ene hantche.

Ây ! Magré l' froed et l' vint, Noré aléve al tchesse. N' av rén a l' arester. Cwand il aveut ene idêye e l' tiesse, i n' l' aveut nin ôte pârt.

Nos rfuzîs si invitâcion d' aler tchessî avou lu.

I nos cwita, todi ossi enondé. Gâre às singlés.

Ki : s' endè towé onk, divins les deus, n' ârè on singlé et on cinglé !

Djôzef André

Joseph André a vnou à monde a Bonsin, al coine des provinces di Lidje, Lussimbork et Nameur. Ses parints estént ârdinwès. Asteure, i dmeure a Montneye-so-Mouze. I scrît e walon dispu bele âdje. Il a stî eplaidî dins « Intrez don », « *La Wallonne* » et « Coutcouloudjoû »

Il a eto ene pådje so l' « Aberteke » (e rfondou walon) ey ene so l' waibe « Li walon d' emon nozôtes » (e Feller).

I nos evoya lanawaire cisse lete ci :

Dji m' pêlmète di v's èvoyî treûs scrihêdjes nin k'nohous qui dj'a tchûzi divins des ôtes.

Dji scrît todi on pô cwand çoula m' sititche. Ni m'è voléz nin di mi ôdace.

C'est des scrihêdjes è m' walon.

Dji so walon, èt dj'inme tot les lingadjes qu'ont sùvou èt èbèli tote mi vèye.

Ossu, dji fêt pârtèye d'ine copin'rèye a Stav'leû, qui s' passe deûs côps so l'meûs (loukîz el pådje 23).